

ORGANISATION I TORUPSTRAND, 1971

Af

PALLE OVE CHRISTIANSEN

Forfatteren, der er en af Olof Hasslöfs unge elever, har under feltarbejder i 1971 studeret fiskernes arbejdsformer i det lille fiskerleje Torupstrand ved Jammerbugten. Han skildrer fiskerlagene, som mest er familieforetagender, og analyserer deres form og organisation under det daglige fiskeri, ligesom han beskriver ejendomsret, investering og fordeling af udbyttet og giver en karakteristik af beboernes vurderinger.

I indledningen til sin disputats Svenska Väst kustfiskarna opstiller Olof Hasslöf forskellige spørgsmål inden for studiet af erhvervsfiskeriet i Bohuslän: Hvad er det, der er karakteristisk for fiskerne som arbejdere og som gruppe? Hvordan er deres situation indbyrdes og i forhold til omverdenen? Hvilke forandringer forekommer heri under forskellige forhold og til forskellige tider?¹ I sin undersøgelse af disse spørgsmål konstaterer Hasslöf bl. a. i Bohusläns fiskerlejer en meget stærk kollegial lagorganisation overfor de økonomiske og energimæssige investeringer.

Studier af denne type har ikke haft stor bevågenhed i Danmark. Hvorfor kunne for eksempel en trediedel af Danmarks kystfarere efter 1. verdenskrig kun drives rentabelt med svenske ejere og besætning? Hvad afløste de gamle bylags fælles produktions-samarbejde? Hvordan er kystfiskeriet i dag organiseret i lejerne på Jyllands vestkyst? . . . . Det er denne sidste problemstilling, der her er søgt behandlet med udgangspunkt i lejet Torupstrand. Man kan ikke herfra drage slutninger til andre pladser på kysten, men dette fiskerleje blev blandt andet valgt, fordi denne beskrivelse ikke skulle være en rap-

port om en svunden tids liv i et nu hendøende fiskerleje, men en konstatering af, hvorledes fiskerne i dag organiserer sig selv og deres arbejde i et leje, som i modsætning til de fleste andre pladser på vestkysten i de seneste år har oplevet en stigning i antallet af erhvervsfiskere.

Arbejdet har taget sigte på produktionsorganisationens funktionelle sammenhæng, samt et forsøg på klarlægning af de sandsynlige nutidige årsager til denne.² Hvad årsagerne angår er disse ofte betinget af, at i mange fiskersamfund er det på grund af vanskelige erhvervsmuligheder nødvendigt, at alle arbejder på samme tidspunkter, investerer i fælles redskaber (f. eks. både) og arbejder sammen.³ Kystfiskerne er i ønsket om en så god indtægt som muligt nødt til at samarbejde på grund af det urentable i ikke sammen at udnytte deres fælles fiskepladser. Desuden kan det være nødvendigt at sprede investeringen i dyre fartøjer og redskaber på flere hænder, foruden at dette også kan have sine fordele i bemandingshenseende, hvor der er behov for flere mands arbejdskraft.

Den økonomiske struktur i det ikke-kapitalistiske fiskeri viser da også en meget gennemført og koncis organisation. Den er dog netop derfor yderst sårbar overfor påvirkninger udefra (som f. eks. dårligt vejr), da den i sin konsekvens har sat sig selv sådanne begrænsninger, at al økonomisk og tidsmæssig investering skal satses på én og samme næringsgren, nemlig fiskeriet.

Det har været fremført, at det kooperative lag er den eneste mulige form for erhvervsfællesskab i et primitivt samfund,⁴ men udsagnet siger intet om, hvorledes et sådant lag vil fungere under mere udviklede vilkår. I Torupstrand har lagene uden tvivl i ældre tid været både økonomiske og arbejdsmæssige nødvendigheder, men fordi det arbejdsmæssige i dag er det vigtigste, har de stadigvæk en ligeså stor og nødvendig funktion som tidligere.

NATURFORHOLD

Vester Torup sogn (fig. 1) er et af Jammerbugtens sydligste sogne og begrænses mod vest af Vust sogn, mod øst af Klim sogn og støder mod syd op til Bygholm Vejle. Før vejens inddæmning har sognet haft direkte adgang til Limfjordens vande og har således sammen med Agger og Harboør udgjort de kystsogne, der har haft den korteste afstand til fjorden. Arealet er 3447 ha, og i 1970 udgjorde befolkningen 674 indbyggere.

Det langstrakte sogn er nord-syd orienteret, og da Jammerbugten mod syd har en stærk krumning, vender Torup sogns smalle kyststrækning, i modsætning til de fleste andre vestkystlejers, mod nord. Omtrent midt i sognet ligger stationsbyen Vester Torup, som hovedvej A 11 løber igennem. Den nordligste trediedel af sognet er dækket af nåle- og løvtræsplantager, som breder sig ind i nabosognene, og det øvrige areal er hovedsagelig landbrugsjord af lav bonitet. Den bedste jord findes omkring byen, hvis nyere del samler sig om hovedvejen, hvorfra der løber en mere kroget vej mod nord. Fra dette kryds, som blandt andet kantes af kirken og kirkegården, har den ældre landsby strakt sig mod nord som en slynget vejby med alle gårdene liggende på vestsiden af vejen. Af disse ældre gårde kan i dag tælles syv tre- eller firelængede gårde, der driver blandet landbrug.

Vejen fra kirken mod nord fører til havet. Den fire kilometer lange vej går, efter at gårdene og husene er holdt op, gennem kystplantagen for til sidst at ende på en jævn sand- og græsstrækning med spredt bebyggelse. Dette er fiskerlejet og sommerhusbyen Torupstrand. Langs kysten løber en lang klitrække, men hvor vejen ender, er klitten brudt ned for at give plads for en lille cementplads flankeret af det nybyggede is- og pakkehus samt spilhuset. Udenfor ligger sandstranden og havet (fig. 2).

Forstranden er ved Torupstrand meget flad, og den inderste revle ligger ofte kun 30–40 cm under vandspejlet. Selve stranden, som består af sand, er ved dagligt vande omkring 80 m bred og afsluttes af en 6–7 m høj bevokset klit, som giver beskyttelse til de bagved lig-

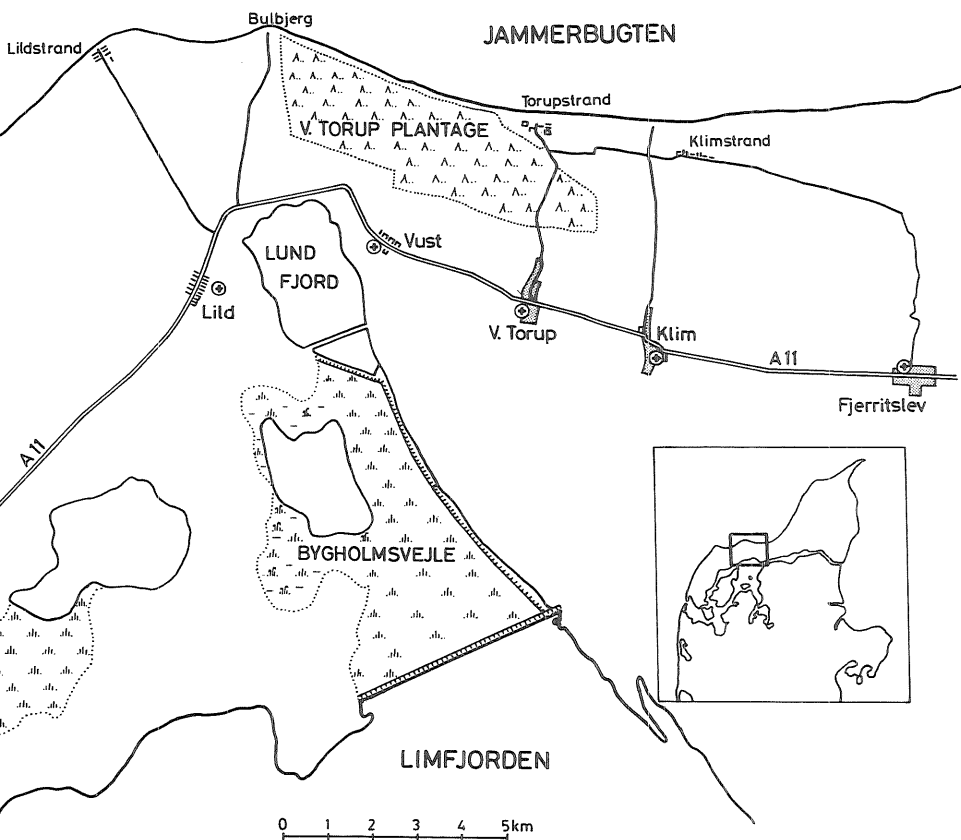

Fig. 1. Kortskitse over V. Torup sogn og nabosognene mellem Jammerbugten og Limfjorden.

Sketch of the fishing village Torupstrand and environs.

gende sandjordsarealer på ca. $\frac{1}{2}$ km bredde, der er fordelt som fiskerhusparceller, sommerhuslodder og agerjord. På denne flade slette, som sydpå afgrænses af plantagen, findes i læ af klitten en vej, som benyttes af strandvagterne ved patruljering langs kysten.

Husene i Torupstrand grupperer sig ud fra deres alder og anvendelse i tre kategorier. De ældste er enlængede øst-vest-orienterede bindingsværkshuse med stråtag, der oprindeligt er bygget af lokalbefolkningen, men som nu næsten alle er blevet solgt til folk fra større byer, som bruger dem som fritidshuse. Fiskerne har selv i mellemkrigsårene bygget nye grundmurede huse i traditionel bygge-

stil eller af mere villaagtigt udseende. Alle de huse, torupstrandboerne har bygget, er fra vejen placeret i to sammenhængende rækker mod øst. Langs hver række har der dannet sig stier, som virker som små biveje til vejen, og hvoraf den ene udgør forbindelsen til Klimstrand. Den tredje gruppe huse er alle af nyere dato. Det er sommerhuse og feriehytter bygget af træ. Disse er placeret længere oppe mod plantagen og fordeler sig øst og vest for vejen på en mængde nyudstykede parceller. Sommerhusene ejes af folk udensogns fra og ofte af tyske statsborgere. Foruden husene er der ved vejen en enkelt gård, som førhen har været købmandsgård, men som nu har landbrug med omkring 18 køer. På østsiden af landingspladsen driver Københavns Kommunalærerforening et forhenværende hotel som feriekoloni.

Torupstrand, eller Toruphuse, som stedet ofte er benævnt på ældre kort, består landskabsmæssigt således kun af strand, klitter og en strimmel sandjord, som efterhånden helt er udstykket til rekreativitet. Mellem Torupstrand og V. Torup strækker et flere kilometer bredt plantagebælte sig, der kun langs vejen er brudt af enkelte ældre landarbejderhuse. Lejet forhindres af skoven i at vokse længere ind i landet, og V. Torup ser heller ikke ud til at nærme sig stranden, da al nybebyggelse her lægges østpå langs hovedvejen. Jorden giver i dag ikke mulighed for underhold for lejets beboere, og V. Torup eller den nærmeste større by Fjerritslev har ikke brug for yderligere arbejdstilførsel. Kilden til livets opretholdelse er dog til trods for disse omstændigheder ikke fjern; strandboerne bruger nemlig havet.

HISTORIE

Selvom denne undersøgelse er disponeret som en nutidig beskrivelse, skal der dog for en bedre forståelse af lejets forudsætninger gives en kort præsentation af enkelte historiske aspekter.

I forhold til mange andre af vestkystens pladser er Torup meget sparsomt beskrevet. Der findes ingen publiceret historik over sognet, og kun i en ældre topografi er Torup medtaget.⁵

Derimod er der bevaret mere statistisk materiale fra nabosognene,

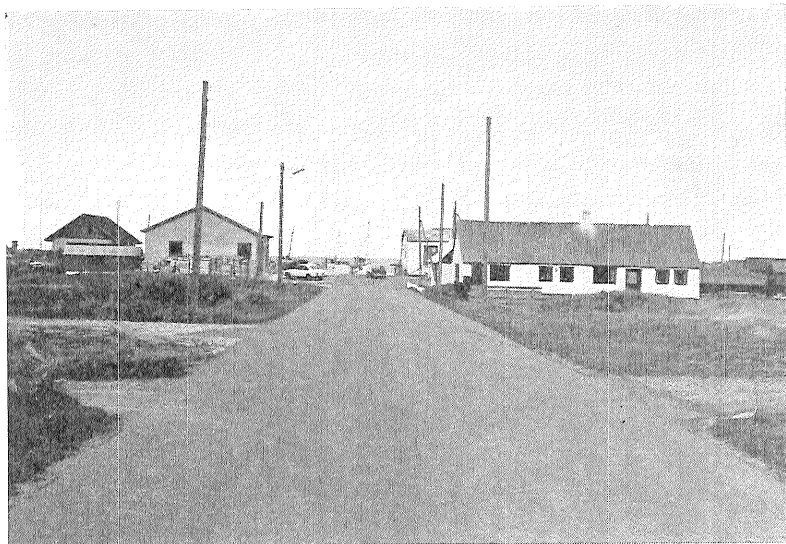

Fig. 2. Nordvejen fra V. Torup til Torupstrand ender her ved optrækningspladsen. Fra venstre mod højre ses redningsstationen, pakkehuset, hjørnet af spillhuset og et ældre fiskerhus, der i dag bruges som feriebolig. Forf. fot.

The only road of any size in the fishing village of Torupstrand runs from the beach where the boats are drawn up to the village of Vester Torup, around the railway-station.

som kan belyse erhvervene i forrige århundrede. Østsognet Klim og sognet vest for Vust, Lild, er begge gamle fiskerlejer, der har haft samme forudsætninger som Torup. For dog at kunne drage sammenligning mellem dem er det vigtigt, at de i indbyggerantal, bonitet, natur og erhvervs muligheder nogenlunde svarer til hinanden, og derfor er blandt andet folketællingstallene fra 1801–1950 gennemgået. Det må her nævnes, at Torup og Klim i areal er omtrent lige store, hvorimod Lild er lidt større end de andre. Folketællingstallene er med undtagelse af Klims ret store befolkningstilvækst i den første trediedel af dette århundrede nogenlunde ens for de tre sogne, og naturforholdene er også omtrent de samme. De ret beskedne jordbundsforhold har kun kunnet forsørge en vis del af indbyggerne, og det må for-

modes, at fiskeriet har været en nødvendighed for i hvert fald den jordløse del af befolkningen. I slutningen af 1700-tallet berettes der for Torups vedkommende om en livlig skudefart på Norge,⁶ men hvornår den er holdt op er ikke klarlagt. Efter mundtlige meddelelser skulle norgesfarten først være gået ned ved jernbanens anlæggelse i 1904. Ældre folk kan også stadig huske de sidste pakhuse på stranden.

På den 11 km lange kyststrækning, som de tre byer spænder over, er der således ikke iøjnefaldende forskellige materielle forudsætninger, og de er her betragtet ud fra samme synsvinkel.

Et relevant spørgsmål ville være, om Torup og dets nabopladser var karakteristiske udvalg blandt vestkystens lejer. I et sådant skøn vil der altid være risiko for fejltagelser, men til en sammenligning i tid ville en fundamental faktor være, om stedet blot var et fiskeleje med sæsonbetonet fiskeri, drevet af landbrugere, eller om det var et egentligt fiskerleje med en befolkning med fiskeri som hovederhverv.⁷

I skuespiller A. J. Schmidts indberetning om „Fiskeriernes Tilstand i Kongerigets Farvande for Aarene 1862–63“ (Kbh. 1864) er opført en fortegnelse over antal både, pramme og mandskaber for ialt 19 lejer på kysten fra Uggerby til Vigsø, hvilket nogenlunde dækker kyststrækningen fra Hirtshals til Hanstholm. Her fremtræder Torupstrand med 5 både og 8 pramme, hvilket ikke synes meget i sammenligning med for eksempel Vigsø og Tornbys henholdsvis 80 og 24 både. Det kunne se ud, som om fiskeriet i Torup primært var et binæringserhverv, men A. J. Schmidts oplysninger skal dog tages med forbehold, når man blandt andet kan konstatere, at besætningerne i Vigsø skulle udgøre 227 mand, og man af samtidig folketælling fra 1850 kan få oplyst, at hele dette sogn ialt rummer 201 personer. Selvom man kunne regne med et vist antal fiskerkarle, lyder dette antal dog usandsynligt. A. J. Schmidt er ellers blevet betegnet som en god kilde, men for denne kysts vedkommende virker hans opgørelser ikke helt troværdige.

I 1. udgaven af Traps Danmark fra 1859 står for Torup sogns vedkommende: „I de sydlige byer drives jordbrug som hovederhverv

og navnlig giver de betydelige eng- og kærstrækninger anledning til betydeligt kvæghold. Fra Torup Strand, hvor der bor en toldkontrollør, drives søfart med småskuder og fiskeri . . . . Der fanges torsk, kuller, helleflynder, andre flyndere, rødspætter, makrel, hummer, hornfisk og langer . . . . Husfliden er ubetydelig . . . . der saves limsten og udfærdiges kar“. Ud fra denne beskrivelse får man det indtryk, at fiskeriet og søfarten er hovederhverv for Torupstrand, og hvis man tager lejets beskedne sandjorder i betragtning, er det nok rimeligt at slå fast, at disse ikke har kunnet give væsentlige afgrøder.

Om Torupstrand har tjent mest på fiskeriet eller søfarten, er svært at sige, men da folk i disse erhverv ikke selv skelner særlig nøje mellem dem, er det tilstrækkeligt her primært at beskrive dem som søbrugere, hvilket vil sige, at Torupstrand også i forrige århundrede var et fiskerleje. Selvom det i størrelse kun har haft en brøkdel af flere andre vestkystlejers kapacitet, betyder størrelsen i forhold til disse meget lidt i struktur­mæssig henseende, da det her er generaliteten i erhvervsfordeling og organisation, der er vigtig. Det må være ensartetheden i strukturen for et vist antal lejer, store eller små, der burde bekræfte ens valg af studieobjekt som indikator.

Ud fra matrikelkortene fremtræder kirkebyen i 1812 med omkring 13 gårde og 17 huse og lejet med én gård, tilhørende en købmand Nielsen, og 13 huse. I 1883 er nogle af gårdene i byen blevet til huse.

Gennem det meste af 1800-tallet har der i Torup og Klim sogne været drevet en beskeden limstensindustri. I Torup, men særlig ved Klim Bjerg, er undergrundens blegekridt tilgængeligt, og Evald Tang Kristensen beretter fra en af sine utallige rejser, at ældre mænd gennem mange år savede sten både til sognets egne huse og til eksport. Med undtagelse af denne stenproduktion har lejet ellers i erhvervsforhold lignet de fleste andre pladser på kysten med et par mindre landbrug, enkelte håndværkere og forretningsfolk og ellers udelukkende fiskere. Fiskerhjemmene kunne eje en enkelt ko og havde ellers får og gæs gående på græs på sletten omkring husene. Hvor der kunne dyrkes lidt afgrøder, brugtes tang som gødning. I sommertiden betalte det sig ofte for fiskerne at tage på høstarbejde hos bønderne

på de federe jorder eller at tage hyre på kystfarerne. Raltagning ved stranden har tillige været en indtægtskilde for mange, og på stranden ved Klim er der i dag anlagt to grusværker.⁸

I 1857 fik Torup oprettet statsredningsstation, og 1886 byggede sognet det første andelsmejeri i herredet. Klim fik til gengæld æren af Danmarks første husmandsforening og blev senere grundtvigsk samlingssted for landsdelen. For at forhindre sandflugt blev den 9 km lange klitplantage anlagt i 1889.

1890 opgives erhvervsfordelingen i Torup sogn som følger: 656 lever af jordbrug, 76 af fiskeri, 86 af industri, 31 af handel, 57 af forskellig daglejervirksomhed, 26 af immateriel virksomhed, 32 af deres midler, og 4 er under fattigvæsenet.⁹ Det bekræftes endnu engang, at landbrug er hovederhverv for sognet, og fiskeropgørelsen på 76 personer stemmer udmærket med det antal huse, der findes i Torupstrand, hvis man regner fiskerhusholdene på fire til fem personer. Tallet synes også troværdigt, hvis man sammenligner med fiskeriberetningen 1897-98, som nævner 60 fiskere.

Den første kilde i 1800-tallet, der beskriver, hvordan fiskeriet blev drevet, er præsten Knud Aagaards topografi, der fortæller, at mange havboere måtte købe eller fange sild i Limfjorden, hvis der ikke var sild nok i Vesterhavet. Dette er et interessant udsagn, da det ikke alene siger noget om havboernes udadvendthed, men også opstiller spørgsmålet, hvorfor erhvervsfiskere skulle købe fisk andre steder. Paradokset dækker over, at havfiskeriet på dette tidspunkt og et godt stykke ind i dette århundrede var krogfiskeri, som behøvede agn i form af lever eller fersk sild. Det var hertil, limfjordssilden skulle bruges. Kroglinefiskeriet har i mange år ikke været brugt fra Torupstrand, men fra flere andre pladser drives det stadigvæk sammen med mere moderne redskaber. Foruden kroge brugtes strand- og soppevåd.

Seminarielærer C. M. C. Kvolsgaard skriver 1886, at man med ålejern, kroge og glib tager ål i Limfjordens Lundfjord, hvilket er den senere Bygholm Vejle.¹⁰ Sommerens ålefiskeri må således have dannet en udmærket ligevægt mod havfiskens svigtende tilstedeværelse ved kysten på denne årstid. De sildegarn, havboerne brugte på fjorden,

Fig. 3. Landingspladsen i Torupstrand, set fra nordøst. Moderne prospektkort.

The landing place at Torupstrand.

forfærdigedes ligesom deres andre redskaber helt og holdent i hjemmet. Når fiskerne havde fået kroglinerne eset (ese, at sætte madding på), gik de ud med den havbåd, de var fast knyttet til, og satte linerne på et passende sted. Besætningen i et sådant lag var ofte seks til syv mand ¹¹, der hver havde part i båden, hvis denne ikke ejedes af en gårdmand oppe i landet. På krogene fangedes mest torsk, hvorimod man ved pilkning fra pramme og joller aldrig kunne være sikker på, hvilken slags fisk pilken huggede i. Når der blev brugt strandvåd, roede laget dette ud med havbåden, og ofte måtte flere lag arbejde sammen, når det skulle drages. Kvinder og børn kunne her ofte hjælpe med, ligesom de var med ved istandgørelsen og forarbejdelsen af fisken. Hvis fiskerne ikke i forvejen på havet havde solgt fisken til forbipasserende skibe eller kvaser, var det konernes pligt at sørge for afsætningen af den fisk, hjemmet ikke selv havde behov for, ved at falbyde den fra gård til gård. De skulle også passe de få kreaturer, husholdet rådede over.

Fra statsmagtens side har der i sammenligning med andre erhverv ikke været ydet særlig stor støtte til fiskeriet, men i 1898 blev det muligt at få lån til kystbåde. Omkring den tid begyndte enkelte både også at få ilagt dæk, og i perioden op til 1. verdenskrig fik flere både installeret motor. På det tidspunkt fremkom tillige en ny spejlbygget bådtype med midtskibs motor, som vandt godt indpas, men som omkring 1930 blev opgivet til fordel for en forbedret og forstørret udgave, der fandt udbredelse overalt på vestkysten, hvor der drives kystfiskeri. Det er denne bådtype, der i dag stadig anvendes i Torupstrand (fig. 3).

I ældre tid trak man båden på land ved hjælp af håndspil, men i 1954 fik man ved fælles hjælp og tilskud anskaffet et elektrisk ophalerspil. I håndspillenes tid landede man vidt forskellige steder på kysten, og folkene i land måtte da med hestevogn køre det løse spil til landingspladsen, for at båden kunne komme op.

1965 fik lejet en motorredningsbåd til erstatning for den gamle båd, og året efter blev der bygget nyt redningshus nærmere ved havet. 1968/69 nedlagdes jernbanen Thisted-Fjerritslev, som førhen havde sørget for eksporteringen af fisken.

Denne korte kronologiske gennemgang af Torupstrands forhold har ikke beskrevet udviklingsforløbet af dette arbejdes hovedtema, organisationen. Dette skyldes, at de spredte skriftlige kilder intet har berettet herom, og at de optegnere og lokalhistorikere, der har beskæftiget sig med kysten, enten ikke har været opmærksomme på emnet, eller måske endda bevidst har undgået at erkende, at arbejdsenheder kan fungere ud fra andre forudsætninger end dem, disse forfattere selv er vokset op i og respekterer. Den eneste, der med en vis oprigtighed har taget til indtægt, at der på vestkysten kan iagttages andet end den centrerede kommandostruktur, er H. F. Feilbergs elev Kvolsgaard:

„Vi skulle til at tage land. På de store både skal der en til at kommandere, og det er mest den, der sidder ved roret, men en gammel, prøvet fisker, der havde gået på havet i halvfjerdsindstyve år, har fortalt mig, at han vidste aldrig af, han havde kommanderet noget

uden at rådes med de andre om det, men det måtte vel have været at forstå sådan, at det var i godt vejr, når de havde stunder at passiare om det. På joller og pramme, når de er ikke uden to, er der nu aldrig tale om at kommandere; de har det på fornemmelsen, hvad de skal gøre“.¹²

ORGANISATION

Slægt, hushold og fiskeri

Torupstrands bosætning fordeler sig i let adskillelige grupper. På samme måde udgør personerne i fiskerlejet kun tre slægter. De fleste familier består af forældre og børn, og der er sjældent bedsteforældre i fiskerhusholdene. I det hele taget er der ikke mange gamle folk i Torupstrand, men der er dog enkelte enker. En fiskerenke har måttet opleve – efter 20 års enkestand – at hendes søn, sammen med en anden fisker fra Torupstrand, omkom ved ulykken med redningsbåden i 1970. Han efterlod sig en kone samt tre mindreårige børn, der nu må leve af redningsvæsenets pension, foruden to sønner på 18 og 20 år. Den ældste person i fiskerlejet, som er far til toldopsynsmanden, bor sammen med sin kone som aftægtsfolk hos sønnen på Strandgården.

Når børnene gifter sig, bygger de eget hus i relativ kort afstand fra forældrene. Man kan således se, at fiskerbosætningen er meget tæt og rummer næsten samtlige medlemmer af de tre hovedslægter. Til gengæld er disse slægter ikke indbyrdes i familie, hvilket muligvis kan tilskrives det forhold, at fiskerne har hentet deres koner uden for fiskerlejet. De tre slægter har i generationer udgjort lejets befolkning – eller som en fisker sagde: „det er ene afkom“.

Fiskeriet i Torupstrand drives i dag primært med snurrevåd og torskegarn. Af og til kan man også trække et mindre trawl efter torsk, men på grund af bådenes ringe maskinkraft kan trawlene ikke gøres store. Hummertejner (en slags fælder til at fange hummer i) bruges kun af én båd i lejet.

Snurrevåddet består af et tragtformet våd med en kilometerlang

line i hver arm. Ved fiskeri ankres den ene lines ende og afmærkes med en bøj, hvorefter kutteren sejler linen ud, sætter våddet og går tilbage til bøjen samtidig med, at der fra fartøjet stikkes ud på den anden line. Derefter gøres ankerrossen fast, hvorefter man begynder indhivningen af linerne over nogle vådruller i agterenden af fartøjet. Når våddet er hevet ind, hales det op i en talje, og indholdet tømmes ud på dækket. Hvis trækket har været nogenlunde godt, er hele dækket belagt med et lag levende fisk. Straks efter begyndes en ny udsejling af vådlinerne på en anden kurs. Medens linerne løber ud, må en mand i hver side sørge for, at disse ikke slår tårn på sig. Når våddet er sat på ny, og indhivningen atter er begyndt, er der tid til sortering og måling af fisken, og hele besætningen lægger sig nu på knæ mellem rødspætter, ising og torsk. Når undermålsfisken er smidt ud igen, renses man fangsten for derefter at pakke den i kasser og stuve den af vejen i lasten. Mens man renses fisken, skyder stopmaskinen de indhevnede vådliner op i kvejle, som fiskerne med mellemrum må stuve. Når våddet er hevet ind, er rensningen som regel færdig, og processen kan begynde forfra. Har kutteren fisket cirklen tom rundt om sit anker, letter den og søger et andet sted hen, hvor der er gode fangstmuligheder. Med snurrevåddet kan man nå 7-8 udsætninger på en dag.

Snurrevåddet er det mest brugte redskab, men i vintersæsonen fiskes der også med torskegarn, hvis man mener, der er mulighed for gode fangster. Garnene føjes sammen af fire til fem enkelt-garn, der udsættes på tværs af strømmen og forankres til bunden. Torskegarn står natten over og røgtes næste dag.

Bådene går ud klokken cirka 4 om morgenen og kommer hjem ved 17-18 tiden, hvorefter alle bådenes fangster køres til isning i pakkehuset, og der afventer den næste dags transport til fiskeriauktionen. Før i tiden kom hver enkelt båds fangst særskilt under hammeren, men nu sælges hele lejets fangst anonymt, og alle får en ensartet pris for deres fisk.

De både, man bruger i dag, er cirka 9,5 tons drægtige, med den ældste bygget i 1930 og den yngste i 1961. Bådene er specielt byg-

gede til optrækning på stranden og er disponerede som gode arbejdspladser for tre til fire mands lag i kystfiskeri.

Lejets enkelte fiskerhushold består af forældre og børn og er aldrig udvidet med tjenestefolk. I Torupstrand har kun Strandgårds-bonden haft tjenestefolk, i form af to til tre karle og to tjenestepiger.

Påfaldende er det overtal af drenge, der fødes i Torupstrand. Dette beror naturligvis på en tilfældighed, men er meget heldigt, da der ikke er beskæftigelsesmulighed for kvinderne i området. Dette under-skud af kvinder er også medvirkende til, at fiskerne henter deres koner uden for fiskerlejet. Meget få af disse koner har nogensinde arbejdet med i fiskeriet, og de koner, der har prøvet at ese, mindes det med væmmelse. Fiskernes koner har til opgave at passe hjem og børn og gøre hjemmet til et behageligt sted for manden, når han er i land. Enkelte koner har i dette århundrede dog haft periodisk arbejde med rengøring og pasning af sommerhuse.

Kontakten mellem de enkelte medlemmer af familien og mellem beboerne i byen opretholdes gennem daglig omgang. Der findes ikke længere forretninger i lejet, efter at købmandshandelen, der i ældre tid først og fremmest levede af skuddefart på Norge, er flyttet til V. Torup, men da næsten alle har bil, er det ingen sag at køre til V. Torup eller til Fjerritslev for at handle.

Der findes således ikke et handelssted, som kunne være et naturligt mødested i dagens løb. For mændene udfylder pladsen ved pakke- og spilhusene denne funktion, mens kvindernes uformelle kontaktmuligheder indskrænkes til tilfældige møder, når de hænger vasketøj til tørre, fodrer høns, går tur med barnevognen eller lignende. Sådanne møder resulterer ofte i, at de sammen drikker en hurtig kop kaffe og udveksler nyt. Deres tid bestemmes af, at deres huslige arbejder skal være fra hånden, inden mændene lander med båden.

Såvidt det kan skønnes, forekommer der ikke formel selskabelig kontakt mellem de forskellige familier, men kontakten begrænses til gængse naborelationer. Besøgende er således oftere familie fra andre egne, end det er gæster fra nabofamilien.

Lagsammensætning, arbejdsydelse og udbyttedeling

Bådene er som regel bemandede med tre fiskere. Man fisker i faste lag, og lagsammensætningen forandres sjældent. Det er almindeligt, at bådslagene er sluttet mellem familiemedlemmer som far og sønner eller mellem brødre og fætre (fig. 4). Hvis det ikke er muligt at indgå et fuldt lag inden for familien, nøjes man eventuelt med et tomandslag, eller man går i lag med en trediemand, som arbejder på fuld mandspart. Torupstrands 10 bådslag ser ud som følger:

BRESSAY:	far + 2 sønner
DANMARK:	2 brødre (faderen druknet)
DANNEBROG:	1 søn + dennes druknede broders svoger + 1 mand
DISKO:	far + 1 søn + 1 mand
E M OLSEN:	2 brødre + 1 slægtning
NEPTUNUS:	far + 1 søn + 1 mand
NORDSTJERNEN:	far + 2 sønner
PRØVEN:	far + 2 mand
VESTERHAVET:	far + 2 sønner
VESTKYSTEN:	far + 2 mand

Bortset fra to både har således alle fartøjer en eller anden form for familiecentreret mandskab, og de mænd, der supplerer denne form for besætning, er ofte indbyrdes beslægtede. Det har været fremført, at familielag i tilfælde af bådens forlis kunne berøve en fiskerfamilie samtlige dens mandlige medlemmer, men i Torupstrand har man ikke oplevet særligt mange forlis med fiskerbåde, og man regner den nære familiekontakt for værdifuld.

Det forventes af laget, at alle mand til enhver tid yder så meget arbejde, som de kan. Til gengæld får fiskeren på f. eks. 15, 30 og 65 år det samme udbytte, når bådlodden og de fælles udgifter er trukket fra. $\frac{2}{3}$ af samtlige mænd i lagene er ikke fyldt 35 år. Når fangsten er landet, bliver den på traktor kørt fra båden op til pakkehuset, hvor

Fig. 4. Familielaget. En far og hans to sønner renser fisk på havet. Forf. fot.
The family working-group—father and two sons—cleaning fish on board.

den vejes og ises, og herfra bliver dagens fangst fra samtlige både kørt til Hanstholm fiskeriauktion. Transporten varetages af en lokal vognmand, som fiskerne betaler, ligesom de med et udtog på 7 % af hver fangst sørger for pakkemandens betaling. Der skal også afregnes 5 % af fangstværdien til optrækningsspillet og spilmanden, og disse poster tager, tillige med vognmandsbetalingen, auktionsgebyr og fiskeeksportørsalær en bid på omkring 20 % af fangstens værdi. Der går på denne måde $\frac{1}{5}$ af fiskens pris til distributions- og serviceomkostninger. Når disse udgifter er fraregnet den pris, fisken har opnået på auktionen, deler laget den resterende del mellem båden og medlemmerne. Er der tre mand om bord, deles summen i fire dele, hvoraf én del lægges til side til bådens og redskabernes fornyelse, og de andre tre dele fordeles mellem lagets tre medlemmer.

Ejendomsforhold og fællesinvesteringer

Hvad angår ejendomsforholdet til de tekniske og materielle nødvendigheder, som kystfiskerierhvervet fordrer, fordeler disse sig på båd, redskaber og fællesinvesteringer. Hvad bådene angår, har ca. halvdelen én ejer, mens resten er ejet i fællesskab af faderen og en eller to sønner. Ingen fiskere har personlige redskaber, da disse næsten altid følger ejendomsretten til båden og suppleres ved afkastningen af bådparten.

Af fællesinvesteringer findes fælles ophalerspilhus, wire og pakkehus. Det elektriske spil fik man i 1954 efter i flere år i fællesskab at have sparet 25.000 kroner sammen ved til stadighed at have lagt 2 procent af hvert lags fiskeudbytte i en kollegial pulje. Staten gav et større tilskud, og fiskerne rejste til gengæld selv huset. Spilhus, ophalerwire og den faste spilmand betales til stadighed med 5 % af udbyttet. Pakkehuset rejstes 1967–68 efter en opsamling af 1 % udbytteafgift gennem to til tre år. Dettets vedligeholdelse samt pakkeemandens betaling udgøres som før nævnt af en 7 % tilsidesætning af hver båds fangstpris.

Fiskeeksportøren i lejet, som er en mand, der kommer udensogns fra, fører fiskernes regnskaber og sørger for fratrækning og fordeling af de forskellige procentafgifter. Foruden de materielle fællesydelse hjælper fiskerne om nødvendigt hinanden med optrækning af bådene og med vedligeholdelse og oprydning af landingspladsen.

Arbejdsfordeling

Arbejdsdelingen om bord er nøje afgrænset. Hver mand har sine egne specielle arbejdsfelter, som ingen har dikteret ham, men som efterhånden er blevet fordelt og gentaget tilstrækkelig mange gange til, at det er blevet faste opgaver. For bedre at illustrere arbejdsfordelingen skal her gengives en fortegnelse over hver mands arbejde ved snurrevådsfiskeri på en af de nyeste både i lejet. Laget består af faderen Niels samt hans to voksne sønner Aage og Holger, som alle hver ejer en trediedel af kutteren.¹³

Faderen Niels: Graver tidligt om morgenen med hånden sand væk under den agterste del af kølen for at få plads til udhalerwiren.

Styrer under udsejlingen til fangstpladsen og under udsætningen af våddet.

Radiotelefonerer med de andre kuttere, når han er alene i styrehuset.

Måler og rensrer fisk, når han ikke er optaget i styrehuset.

Yngste søn Aage: Kører om morgenen udhalerwiren ned til båden med traktor.

Kaster anker og ankerbøje.

Ordner bagbords vådliner under udsejlingen og senere opkvejlningen af samme.

Laver kaffe til alle efter hveranden udsætning.

Måler og rensrer fisk.

Udfører ellers krævende opgaver, der skal udføres hurtigt.

Hopper ved landingen i vandet og forbinder stævnstroppen med ophalerwiren.

Ældste søn Holger: Ordner og smører motoren før og efter havturen.

Ordner styrbords vådliner under udsejlingen og senere opkvejlningen af disse.

Sørger for optagning af ankeret.

Måler og rensrer fisk.

Radiotelefonerer, når alle tre opholder sig i styrehuset.

Ved sætning af torskegarn er arbejdsfordelingen nogenlunde den samme, da faderen styrer, og sønnerne ordner henholdsvis over- og undersimen (simen, kanten) af garnet.

Sønnernes arbejde må betegnes som nogenlunde ligestillet. Den ene betjener af og til radiotelefonen, men den anden udfører til gengæld specielle opgaver, som kræver hurtighed og ekspertise.

Sønnerne betragter dog ikke deres situation ud fra en sådan synsvinkel, men giver sig meget hurtigt i kast med en hvilken som helst nødvendig opgave, der byder sig.

Faderens situation betragtes ikke som speciel eller overordnet, fordi han det meste af tiden opholder sig i styrehuset, men dette forhold er naturligt fremkommet ved, at han, da han lærte børnene op, selv måtte navigere fartøjet, samtidig med at han, på grund af sin alder, ikke er så egnet til det hårdeste legemlige arbejde. At faderens stilling ligger på samme niveau som sønernes, vises også ved, at det var ham, der gravede sandet væk fra kølen, og at han, når han har tid, hjælper sønnerne med rensningen af fisken.

Når fisken er landet, kører Aage på vognmandens traktor fangsten op til rensning og isning i pakkehuset, medens faderen og Holger får nogle rødspætter til filet'er for egen husholdning. Når fisken er iset i pakkehuset, ordner pakkemanden og vognmanden den videre distribution (fig. 5).

Kompetenceforholdet og fagforeningsudnyttelse

Der kan hverken til søs eller i land spores nogen form for kommandostruktur i fiskelagene eller mellem disse. Under fiskeri tales der overhovedet ikke om arbejdsprocessen, og de enkelte bemærkninger, der udveksles, drejer sig mest om andre bådes radiomeddelelser og om ens familie. Selv om man ikke taler meget sammen, hører man dog til stadighed kutterradio af meget kraftig styrke. De to sønner om bord passer hver deres dækside og ordner uden kommentarer alle forefaldende arbejder. Enhver om bord ved, hvorledes alle opgaver skal løses og ordner dem uden bemærkninger. Alle er indforstået med de andres arbejde, og alle ved, hvad de har at gøre i forskellige situationer. Bemærkninger om, at en skal gøre noget bestemt, forekommer således ikke.

Spørger man, hvem der er skipper eller kaptajn på båden, og dermed hvem der giver ordrer, får man et meget valent svar, der går uden om spørgsmålet, og man fornemmer, at det i dette leje er en helt irrelevant problemstilling. Selv ikke i rene familielag ser faderens stilling ud til at være behæftet med autoritet, hvilket følgende ordveksling bekræfter: En aften i lagets redskabsskur kommer de to søn-

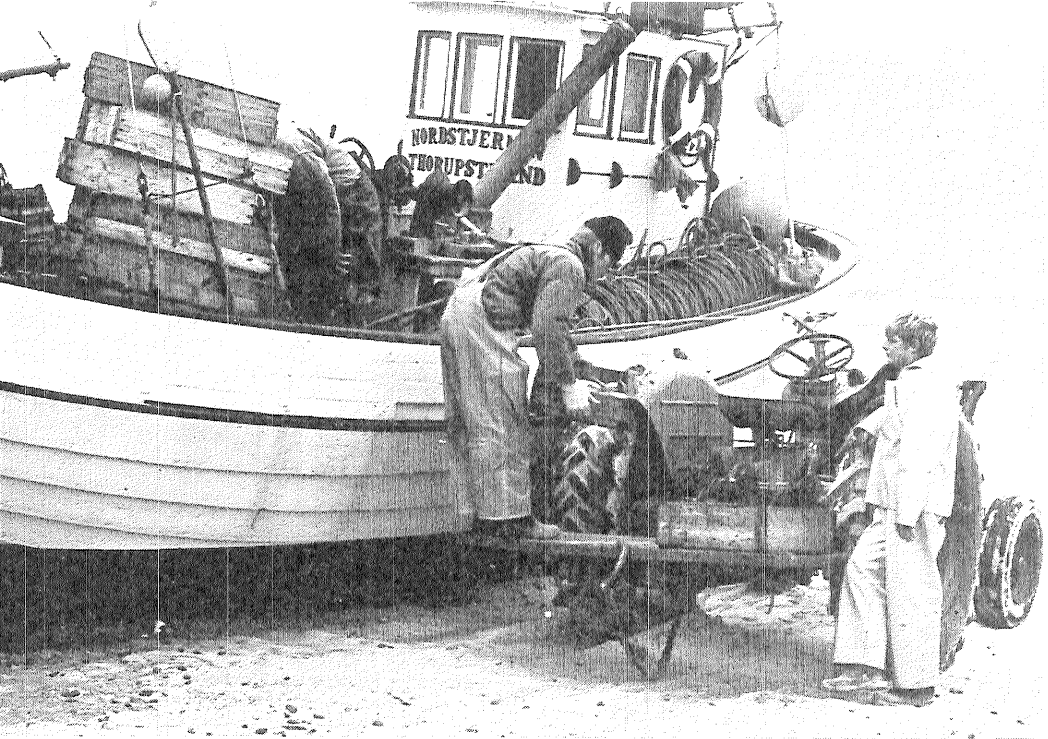

Fig. 5. Efter at båden er landet, skal fisken køres op til pakkehuset. T. h. en ung fisker. Forf. fot.

The boat has landed, and the fish is ready to be taken up to the storehouse.

ner ind og spørger faderen, om de dog ikke i stedet for morgendagens snurrevådstrækning skal gøre klar til at sætte torskægarn sønderude. „Tja, jeg ved ikke, det må I jo selv om,“ svarer faderen efter nogen betænkningstid. Næste morgen, efter at båden er kommet fri af den inderste revle, siger faderen: „Skal vi så gå sydpå og sætte de torskægarn?“ En af sønnerne svarer nølende: „Jeg tror, det giver mere i dag at prøve med snurrevåd længere oppe ad kysten.“ Faderen vender båden og styrer mod nord, uden at sige noget.

Efter nogle indhivninger blæser det op, så der ikke mere kan trækkes våd, og man taler om at sejle hjem, hvilket man over radioen hører, de andre både er i færd med. Man vil dog i stedet forsøge at sætte torskægarnene, før stormen kommer, således at man, når bådene atter kan komme på havet, kan få en hurtig indtægt ved at røgte dem. Mens båden i kulingen langsomt arbejder sig sydover, opholder

alle sig i styrehuset, og ingen siger et ord. På fangstpladsen får man uden større besvær sat garnene og sejler herefter mod landingspladsen. På vej mod land er stemningen på trods af det afbrudte fiskeri nærmest løftet, og man ler og taler om konerne, der ikke er vant til at få deres mænd så tidligt hjem.

De dage, hvor vejret er for hårdt til at gå på havet, laver fiskerne redskaber i deres skure, men hvis der er for mange liggedage, som for eksempel for to år siden, hvor man ikke kunne komme på havet i fire måneder, kan dette give en betydelig stramning af budgettet. De fiskere, der ikke ejer nogen del af en båd, og som fisker på arbejds-part, har derfor i de senere år tilsluttet sig Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund (DASF) for på liggedage at kunne hæve arbejdsløshedsunderstøttelse. Da de dog stadigvæk er partsfiskere, er denne „dårligvejrfor sikring“ den eneste service, de får for deres kontingent. Under fisker- og fagforeningskonflikten i 1970 ønskede man udefra, at partsejerne skulle stå i arbejdsgiverforeningen, men i Torupstrand kan de fællesejede, kollegiale familielag ikke se deres fordel heri. I to familier har man dog set muligheden i at lade henholdsvis en mor og en kone stå som bådejere, således at sønnerne ikke har status af ejere og derfor kan være i fagforening og nyde godt af den eventuelle understøttelse.

SAMMENFATNING

Sammenfatningsvis kan det konstateres, at fiskeriet i Torupstrand hovedsagelig drives af unge mennesker, der for de flestes vedkommende har part i en båd. Fiskerne arbejder sammen i lag, der primært er dannet mellem nære mandlige familiemedlemmer. Ofte består laget af far og sønner, og ejendomsretten til båd og redskaber kan være fordelt på alle lagets medlemmer eller kan tilhøre en enkelt person. Ejerskabet af båden af flere fiskere, er parterne fordelt ligeligt.

Kommandostruktur findes ikke. Alle i laget har ligelig indflydelse på beslutningsprocesserne, og i tvivlsspørgsmål giver det fornuftigste argument udslaget.

Alle lagmedlemmer får samme part. Når bådlodden er trukket fra, bliver resten fordelt lige mellem medlemmerne. Den 15-årige dreng får fuld mandspart,¹⁴ for som en far og trediedel bådejer sagde: „Hvis han er i erhvervet og kan udfylde sin plads om bord, er han lige så vigtig som os andre.“ Bådelagene hjælper om nødvendigt hinanden med optrækningen, ligesom de fælles yder tilskud til større investeringer som spil- og pakkehusdrift.

Lagene kan generelt betegnes som kooperative, kollegiale bådelag, hvori enkelte medlemmer går på arbejdspart.

Strandboerne tænker på deres fremtid. Selv om mange andre kystlejer bliver forladt, trives fiskerne her i deres kystfiskeri. Nogle af fiskerne har prøvet at tage med de store kuttere i Hanstholm og Hirtshals og tage hyre som trawlergaster, men er vendt tilbage til lejet og kystfiskeriet. Fiskeriet fra storhavnene kan i tilfælde af dårligt vejr lokke enkelte torupstrandboere til, men næsten alle har prioriteret deres eget leje så højt, at de atter er vendt hjem, når de har kunnet komme ud fra kysten. Man tjener betydeligt mere i storhavnene, men kystfiskerne satses øjensynligt mere på andre kvaliteter end de økonomiske.

Ofte kan man ikke komme ud fra kysten på grund af, at der er for lidt vand over den inderste revle. Det menes, at denne gene kunne afhjælpes ved en istandsættelse af en nu sunket hofde nord for landingspladsen, og man beklager, at Vandbygningsvæsenet ikke har vist interesse for en udbygning.

Torupstrand ligner i struktur¹⁵ ikke det øvrige land. I dette leje bygger man på kollektive investeringer uden at forlange præcis lige store indskud og udnyttelsesrettigheder; her får alle lige udbytte for samme arbejde, her er det lagene, der kontrollerer deres egne servicefunktioner, her er magten decentraliseret og indflydelsen lige, og her har man blot det ene krav til samfundet: at få lov til at arbejde videre! Men dette elementære ønske er åbenbart svært at få opfyldt, når en ældre besindig fisker med eget hus og en trediedel bådpert kan sige: „Det eneste staten og kommunen er ude på, er at få os fra vores sted.“¹⁶

NOTER

- ¹ Hasslöf, Olof: Svenska Väst kustfiskarna, Göteborg 1949, s. 13 f.
- ² Knut Weibust behandler i *The Crew as a Social System* (Oslo 1958) ud fra mere strukturerede begreber organisationen i en videre sammenhæng, hvor portugisiske fiskerforhold sammenlignes med vestnorske søbrugeres.
- ³ Marianne Therkildsen nævner i artiklen „Sameje og samarbejde i økologisk belysning“ (Økologi och kultur, NEFA 1971, red. Daun og Löfgren) tre hovedfaktorer til samarbejde overfor større arbejder. For Torupstrands vedkommende er alle tre faktorer til stede, og forudsætningerne må således, når større erfaring er indvundet, yderligere opspaltes for at give et nuanceret billede af forskellige lokaliteters uens eller fælles baggrund.
- ⁴ Hanssen, Börje: Österlen, Ystad 1952, Første Kapitel B, s. 31. Arbejdslivets och äganderättens organisationsformer.
- ⁵ Kn. Aagaard: *Physisk, oeconomic og topographisk Beskrivelse over Thy* m. m., Viborg 1802.
- ⁶ Trap: Danmark, samtlige udgaver.
- ⁷ Denne sontring er foretaget på grundlag af Johannes Steenstrups artikel „Nogle Træk af Fiskerbefolkningens Historie“. *Historisk Tidsskrift*, 7. Rk. 6. b. 1905-06, s. 141 ff.
- ⁸ Oplysninger for dette afsnit se: Kristensen, Evald Tang: *Minder og Oplevelser*, Viborg 1925, s. 329 ff., samt Bang 1909 og Rolighed 1970.
- ⁹ Trap: Danmark. 1901.
- ¹⁰ Kvolsgaard, C. M. C.: *Fiskerliv i Vesterhanherred*, skildret i *Egnens Mundart*, Kbh. 1886, s. 3 ff.
- ¹¹ Drechsel, C. F.: *Oversigt over vore Saltvandsfiskerier*, 1890, s. 9.
- ¹² Kvolsgaard, 1886, s. 46 f.
- ¹³ Navnene er fiktive.
- ¹⁴ Man kunne forestille sig, at dette forhold kunne være resultat af, at det som regel er vanskeligt at få (unge) folk til kystfiskeriet, men samme udbyttefordeling blev anvendt i mellemkrigsårene, hvor „arbejdskraft var billig“.
- ¹⁵ „Den sociala strukturen är relationerna mellan människorna i ett samhälle eller närmare bestämt relationerna mellan människornas olika status . . .“ (Åke Daun, 1969).
- ¹⁶ Torupstrand havde i 1971 en omsætning på ca. kr. 1.200.000, hvilket fordelt på lejets familier ikke er mere end omkring halvdelen af, hvad pladsens mandlige befolknings energi kunne omsættes til, hvis den blev anvendt i storhavnenes trawlfiskeri. Kystfiskeren tjener beskedent og betaler på grund af store fradrag ikke megen skat.

LITTERATUR

- Bang, Ole: Om Havboerne, Historisk Årbog for Thisted Amt, 1909, s. 100 ff.
 Larsen, Henrik: Agerbruget i Thisted Amt, Hist. Årb. f. T. Amt 1927, s. 227 ff.
 Löfgren, Orvar: Kusthed, Fiskarbygd, Industrilandskap, Ale 2/1970, s. 29 ff.
 Rolighed, Jens: Bogen om Han Herred, Fjerritslev 1970.
 Schmidt, August F.: Fra Klim Sogn. Hist. Årb. f. T. Amt, 1931, s. 181 ff.

Feltarbejdet for denne undersøgelse er udført oktober 1971 efter et kort „pilot study“ i august samme år. Min arbejdskammerat stud. mag. Hanne Mathiesen har været til stor hjælp ved deltagelse i efterårets feltundersøgelser.

FISHERMEN'S ORGANISATION IN TORUPSTRAND, 1971

Summary

The aim of this study was to find out how fishing is organised in Torupstrand, a village on the north-west coast of Jutland. It faces the North Sea, has no harbour and when its 10 wooden fishing vessels come in they have to be hauled up onto the beach.

Fieldwork carried out in 1971 showed that the fishermen are mostly young men and that most of them own parts in a boat. They work in groups, often consisting of men closely related to one another, most frequently a father and sons. The vessel and its gear may belong either to a single person or to all the members of a group, in which case they all own equal parts. The crews of all the boats help one another to haul their vessels up the beach if necessary, just as they contribute jointly to large capital investments such as winches and storehouses. All members of a group get an equal share. After the boat's share has been deducted the remainder is shared equally between them. A fifteen year-old boy gets the same as the men. As one father who had a third part in a boat put it: "If he is in it with the rest of us and doing a good job on board, then he is just as important as anyone else". No one in a group is superior to another in commanding. All have an equal say in matters and the most sensible argument wins. In short it is a system of cooperative, joint ownership in which each member has a working part.

Further down the coast the state has built a large new harbour at Hanstholm. It was hoped that fishermen along the coast would move to Hanstholm and take jobs on the bigger and more effective trawlers. But in a place like Torupstrand they are not so keen to move even though they know they can earn considerably more in Hanstholm. It seems that the fishermen of the coast rate other things higher than the chance to earn better wages.

The writer hopes in a future comparative study of the organisation of production in various marginal communities to discover what factors cause people to chose a risky way of earning their living rather than a more ordered and stable way of life.